

НАУКОВИЙ ПЛАГІАТ: СПІВВІДНОШЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЇ ТА ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ТВОРУ*

Анна Штефан,

завідувач сектору авторського права відділу авторського права і суміжних прав НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, кандидат юридичних наук

У статті дається характеристика ознак плагіату, визначається, які твори з точки зору авторсько-правової охорони можуть бути об'єктом плагіату, досліджуються відмінності у використанні ідеї та елементів форми вираження твору, пропонується авторська теорія щодо визначення складу юридично байдужих та охоронюваних елементів форми вираження творів наукового характеру.

Ключові слова: твір у галузі науки, науковий твір, плагіат, ідея, форма вираження твору

На написання цієї статті мене «надихнув» прикрий випадок.

Переглядаючи публікації на веб-сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, побачила статтю під назвою «Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав», автор В. Я. Кармазін, опублікована в журналі «Бюлетень Міністерства юстиції України», 2013 рік, № 3, с. 8–12. Зацікавившись працею з теми, яка входить до кола моїх наукових пріоритетів, в першому ж її абзаці я впізнала вступ до своєї статті, що під такою ж назвою вийшла у 2009 році в № 2 журналу «Теорія і практика інтелектуальної власності». При порівнянні обох текстів виявилось, що в публікації В. Я. Кармазіна з деякими скороченнями відтворено текст моєї статті без жодного посилання на яке-небудь дже-

рело¹. Юридичній спільноті відомі судові процеси щодо Владислава Теліпка, який у 2009-2011 роках видав під своїм іменем чимало наукових праць інших авторів, проте цим приклади наукового плагіату в Україні не вичерпуються. У 2009 році в номері 2 журналу «Часопис Київського університету права» вийшла стаття Т. В. Наливайко «Права і свободи в Україні: конституційно-правовий механізм захисту». Окрім першого та останнього абзаців, текст цієї публікації майже дослівно, з незначними змінами, відтворює наукову працю мого шановного друга і колеги Михайла Савчина «Механізм правового захисту конституційних прав і свобод в Україні», опубліковану у виданні «Правова держава», 2005 рік, випуск 16, без посилання на автора і джерело запозичення².

* Стаття друкується в авторській редакції.

¹ Моя стаття розміщена на веб-сайті бібліотеки ім. Вернадського та веб-сайті журналу «Теорія і практика інтелектуальної власності», доступна за посиланням: ftp://ftp.s12.freehost.com.ua/2009_2/5.pdf.

Стаття В. Я. Кармазіна доступна за посиланням: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=bmju_2013_3_4.

² Публікація М. Савчина доступна за посиланням <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/handle/lib/5642>. Текст Т. В. Наливайко можна знайти на веб-сайті бібліотеки ім. Вернадського в архіві номерів журналу «Часопис Київського університету права».

Можна навести сотні цитат про мету і призначення науки, і в жодній з них не йтиметься про створення ілюзії нового дослідження та імітації власних здобутків за рахунок іншого автора. Суспільство засуджує оприлюднення чужого твору під своїм іменем як таке, що не сприяє духовному, інтелектуальному, культурному розвитку, та шукає способи боротьби із плагіатом. Проте другою стороною цієї медалі є занадто широке використання терміну «плагіат» і поширення його на будь-які збіги — коли говорять про крадіжку ідей, плагіат законопроектів, передвиборчих програм тощо. Це зумовлює потребу чіткого визначення меж вчинення плагіату та його об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напевно, плагіат є однією з найпопулярніших тем наукових дискусій, більшість науковців у сфері авторського права так чи інакше торкаються цього питання у своїх працях. За останні роки в Україні та інших державах вийшло чимало публікацій, присвячених психологічним аспектам вчинення недобросовісних запозичень, юридичній характеристиці цього виду порушення авторського права, технічним способам його виявлення, проблемам плагіату в академічній і науковій сферах. У 2015 році була опублікована монографія Г. О. Ульянової щодо захисту прав інтелектуальної власності від плагіату.

Не дивлячись на значну кількість існуючих розробок, окремі питання юридичної кваліфікації плагіату майже не висвітлені в наукових працях, зокрема, об'єкт плагіату, співвідношення ідеї та форми вираження твору при плагіаті. Елементи форми вираження наукового твору у доктрині практично не досліджувалися, питання їх складу поки взагалі не має вирішення. Аналіз зазначених проблем та формуванні висновків щодо них і є **метою дослідження у цій статті.**

Відповідно до п. в) ч. 1 ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні

права» (в подальшому — Закон), плагіат — це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Законодавча дефініція дозволяє виявити такі три характерні ознаки, які в своїй сукупності утворюють юридичну конструкцію плагіату:

1. Неправомірне використання чужого твору.

Закон визначає перелік творів, що відносяться до об'єктів авторського права, та критерії їх охороноздатності (ст. 8), способи використання, які потребують одержання згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право (ст. 15), винятки, що дозволяють вільне використання творів (ст. 21–25), перелік об'єктів, які не мають авторсько-правової охорони (ст. 10). Зазначені норми слугують правовими орієнтирами для визначення меж допустимого використання творів іншими особами, дозволяють виокремити об'єкти, включення яких до складу творів не призводить до порушення авторського права.

При цьому в Законі не конкретизується, які твори можуть бути об'єктом плагіату. Не викликає сумнівів, що до них відносяться ті, які на момент вчинення порушення мають авторсько-правову охорону. Стосовно творів, строк правової охорони яких сплинув, слід керуватися ч. 2 ст. 30 Закону, яка встановлює, що твори, які стали суспільним надбанням, можуть вільно, без виплати авторської винагороди, використовуватися будь-якою особою, за умови дотримання особистих немайнових прав автора. Право на визнання авторства, на зазначення на творі псевдоніму, на збереження цілісності твору охороняються безстроково (ч. 10 ст. 28 Закону), відтак, плагіат твору, який перестав охоронятися в силу закінчення строку дії авторського права, становитиме порушення особистих немайнових авторських прав.

Можливість недобросовісного використання творів, які ніколи не охоронялися, утворює певну дилему. Якщо

якась особа оприлюднить під своїм іменем такий твір повністю чи частково, формально подібні дії відповідають кваліфікації плагіату, проте не порушуватимуть майнові права та особисті немайнові права в силу невизнання їх за автором: неможливо порушити авторське право, якого не існує. В подібних випадках яскраво проявляється проблема етики і моралі при вчиненні плагіату, проте наслідків у вигляді притягнення порушника до відповідальності такі недобросовісні дії тягнути не можуть.

Закон не обмежує можливість неправомірного використання лише тими творами, які були оприлюднені на момент вчинення порушення, відтак, об'єктом плагіату може бути як вже розкритий публіці твір, так і ще не оприлюднений.

Виходячи з п. в) ч. 1 ст. 50 Закону, плагіатом визнається як повне, так і часткове використання чужого твору. Г. О. Ульянова пропонує при визначенні неправомірно використаної частини твору виходити з двох критеріїв: обсягу запозиченого і сутнісного змісту запозиченого фрагмента [1, с. 78]. Стосовно обсягу запозичення слід зазначити, що це доволі неоднозначний критерій, особливо в науковому плагіаті: одне речення, подане без посилання на автора, іноді може виявитися достатнім для того, щоб створити про себе оманливе враження як про особу, що зробила вагомий внесок в розвиток певної галузі науки. З приводу сутнісного змісту запозиченої частини як підстави для кваліфікації плагіату, дійсно, наявність у різних творах подібних чи навіть однакових фрагментів об'єктів, що не мають авторсько-правової охорони, не може розглядатися як порушення. Ним є неправомірне використання тих частин твору, які містять відбиток творчого внеску автора.

2. Зазначення імені особи, яка не є автором використаного твору.

Мета вчинення плагіату полягає в тому, щоб за рахунок чужих творчих

здобутків отримати певну власну вигоду: актуалізувати твір, зробити його більш сучасним, цікавим, надати йому більшу вагу, підвищити свій авторитет чи впливовість, одержати визнання, матеріальну винагороду, досягти іншого результату, якого бажає плагіатор. Зазначаючи своє ім'я на об'єкті, який містить недобросовісні запозичення, особа створює ілюзію власної творчості, вводить суспільство в оману щодо походження неправомірно використаного твору. Плагіат називають привласненням чужого авторства саме тому, що використання твору відбувається під іменем іншої особи, ніж та, що створила твір.

З цих причин складно погодитися з науковцями, які обстоюють точку зору, що використання чужого твору із зазначенням імені автора і джерела запозичення можна вважати плагіатом у широкому розумінні цього поняття, якщо справді суттєво перевищений можливий обсяг такого запозичення у відповідності із поставленою метою [2, с. 10; 3, с. 166]. В таких випадках відбувається значне посягання на авторський варіант тексту, тому що плагіатор стає наче співавтором, використовуючи думки автора оригінальної праці без дозволу самого автора, відбувається посягання на істинність авторства [4, с. 443]. На веб-сайті plagiarism.org одним із різновидів плагіату називається, незалежно від наявності посилання, копіювання настільки великої кількості слів чи ідей з джерела, що вони становлять значну частину роботи [5].

З цього приводу слід зазначити, що Бернська конвенція у ч. 1 ст. 10 та Закон у п. 1) ч. 1 ст. 21 не визначають максимально допустимий розмір цитат, залишаючи вирішення питання про обсяг кожного уривку на розсуд особи, яка здійснює цитування, і обмежуючи цей розсуд поставленою метою. Поняття «обсяг, виправданий поставленою метою» є оціночним і надзвичайно суб'єктивним, встановити його точні межі, які підходили б для всіх випадків

певного характеру (наприклад, наукових праць в галузі права), неможливо. Коли твір (наприклад, статтю) присвячено реферативному огляду твору іншого автора (наприклад, монографії), цілком імовірно, що значну частину тексту статті становитимуть цитати з монографії, які автор статті супроводжуватиме власними оцінками, міркуваннями, висновками. Іноді обсяг однієї цитати може становити сторінку тексту і більше, коли необхідно показати шлях, яким рухався автор цитованого твору до зроблених ним підсумків.

Однак головним недоліком зазначених тез є те, що вони несумісні з правовою природою плагіату: якщо кожен використаний фрагмент має посилання на автора твору та джерело запозичення, навіть коли це одне і те ж джерело, то при цьому не відбувається ігнорування чи приховування імені автора та зазначення замість нього імені іншої особи. Інша річ, що науковий твір, який містить великий обсяг запозичень з однієї і тієї ж праці, не завжди має наукову новизну чи значимі для певної галузі результати, проте їх відсутність — не ознака плагіату. Автор твору, значна частина якого складається з цитат з одного і того ж джерела з посиланням на кожну цитату, не удає, що він є автором запозичених фрагментів. Відтак, спроба пов'язати плагіат з обсягом цитування однієї і тієї ж праці, якщо кожна цитата має відповідне посилання, видається помилковою в силу її невідповідності засадам авторсько-правової охорони.

Спірним є підхід, згідно з яким одним із проявів плагіату пропонується вважати поміщення чужих творів в мережі Інтернет (під іменем авторів цих творів, як впливає з контексту — А. Ш.) [6, с. 172], адже в таких випадках яканебудь інша особа не вдає з себе творця відповідного твору. Зазначені дії, вчинені без згоди автора, становлять порушення авторського права, проте не відносяться до плагіату: ним є лише те використання творів, за якого відбувається привласнення авторства.

3. Оприлюднення (опублікування) об'єкта, який є повним відтворенням чужого твору або до складу якого включено чужий твір (твори) чи його частину (частини).

Оприлюдненням (розкриттям публіці) твору є здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо. Дослідження термінологічного складу Закону покаже, що оприлюднення є родовим поняттям, яке охоплює всі можливі види розкриття твору публіці, в тому числі, опублікування твору. Увага на факт поглинання терміну «опублікування» поняттям «оприлюднення» в наукових працях вже неодноразово зверталася, дійсно, будь-яке оприлюднення об'єкта, який містить в собі чужий твір чи його частину без зазначення автора цього твору, відноситься до плагіату.

Не зовсім вірною видається думка, що плагіатом є не тільки оприлюднення (опублікування) твору під чужим іменем (без зазначення імені автора), а й саме створення твору. І якщо таке порушення буде доведено до оприлюднення (опублікування), то порушник вже може притягатися до відповідальності [2, с. 10; 7, с. 256]. Прибічники цієї точки зору не враховують два таких аспекти.

По-перше, Закон допускає можливість вільного відтворення примірників твору для навчання (ст. 23) та вільного відтворення творів в особистих цілях (ст. 25), при цьому згода автора отримуватися не повинна, а від особи, що здійснює таке відтворення, не вимагається зазначення імені автора на відтвореному примірнику. Особа може відтворити фрагменти будь-яких творів з метою вивчення певного предмету, опанування якимись знаннями, створити копію твору для використання її в межах своєї сім'ї, і такі дії не кваліфікуються як порушення авторського

права, а відносяться до тих винятків, які забезпечують баланс інтересів автора і суспільства.

По-друге, підставою цивільно-правової відповідальності є порушення суб'єктивного цивільного права [8, с. 205], його невизнання чи оспорювання, кримінальної відповідальності — вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом (ч. 1 ст. 2 КК України). Об'єкт, до складу якого включені твори чи фрагменти творів інших авторів і який створений з метою розкриття його публіці під власним іменем, може так і залишитися не оприлюдненим, особа може відмовитися від свого наміру і, відповідно, не вчинити порушення авторського права. В розрізі кримінально-правової відповідальності особа повинна, принаймні, вжити дії, спрямовані на оприлюднення об'єкту, який містить недобросовісні запозичення, наприклад, надіслати статтю в редакцію журналу. Якщо така стаття не буде опублікована, факт її надіслання в редакцію може кваліфікуватися як замах на вчинення плагіату (ст. 15 КК України), за умови заподіяння матеріальної шкоди особі, яка має авторське право на недобросовісно використаний твір, що є підставою для криміналізації плагіату відповідно до ст. 176 КК України. У сфері цивільно-правової відповідальності приклад із надсиланням статті в редакцію друкованого видання, якщо у публікації буде відмовлено, як плагіат розглядатися не може: попри наявність об'єкта, що містить недобросовісні запозичення, та вчинення дій, спрямованих на його розкриття публіці, оприлюднення як таке не відбулося. В цьому випадку, як вірно зауважує І. Зайцева-Калаур, йдеться про вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права [9, с. 114].

Отже, створення об'єкту, який відтворює інший твір повністю чи частково, саме по собі не дає підстав говорити про порушення авторського права та

можливість притягнення особи до відповідальності. Плагіат є там, де твір чи його частина (частини) оприлюднюються під іменем іншої особи, ніж та, що створила цей твір.

В публікаціях зарубіжних авторів можна зустріти твердження про плагіат ідей [10, с. 174]. На веб-сайті plagiarism.org, до якого часто звертаються дослідники, плагіат визначається, зокрема, як копіювання чийось слів або ідей без посилання [5]. Деякі вітчизняні науковці відзначають, що дуже часто в серйозних виданнях можна зустріти вислови типу «крадіжка чужих ідей», «привласнення чужих ідей» тощо, які свідчать про те, що самі ідеї, а не слова, в які їх втілено, є мірою авторства, що не відповідає ч. 3 ст. 8 Закону [4, с. 443]. Тож чи мають ідеї якусь цінність в авторському праві? І що насправді використовується при плагіаті?

Концептуальні засади авторського права побудовані на вільному обігу ідей та неможливості встановлення монополії на них. У доктрині пояснюється, що ідеї, незалежно від їх оригінальності чи ретельної продуманості, відкриті для використання без необхідності одержувати дозвіл. Свобода в їх копіюванні відіграє центральну роль в авторському праві, воно заперечує надання охорони ідеї, проте гарантує охорону тому особливому способу, в який автор її виражає. Достатнім стимулом для створення нових творів є надання автору виключних прав, обмежених вираженням у творах, і це правило не завдає шкоди авторам. Авторі — також користувачі, кожен твір вміщує ідеї, які вже колись певною мірою були використані [11, с. 12, 78, 79].

Дійсно, в авторському праві термін «результат творчості» розуміється не в сенсі створення «на пустому місці» (*ex nihilo*), і оригінальність твору не обов'язково повинна бути абсолютною. Немає необхідності, щоб автор був вільним від зовнішніх впливів. Використані автором ідеї можуть бути старі як світ, проте це не заважає твору бути оригінальним, оскільки авторське

право вважає допустимою творчість на основі вже існуючих елементів. Головне тут — щоб твір відрізнявся від своїх попередників, щоб він не був копією іншого твору [12, с. 58].

Ідея — це найвища форма пізнання і мислення, яка не тільки відображає об'єкт, а й спрямована на його перетворення; це думка, загальне поняття про предмет чи явище [13, с. 105]. Ідеями є поняття, уявлення, що відбивають дійсність у свідомості людини та виражають ставлення її до навколишнього світу; принцип світогляду, переконання; думка про що-небудь, міркування з приводу чогось; основна думка, що визначає зміст твору [14, с. 11]. Коли використовується власне ідея, створені на її основі твори можуть бути до певної міри схожими в силу об'єднання одним задумом, проте завжди матимуть відмінності в елементах форми вираження. Будь-який твір має принаймні одну ідею, яку автор хоче донести до публіки, проте ідея ніколи не вміщує в себе твір чи його окремі охоронювані елементи. Співвідношення ідеї та форми вираження твору можна проілюструвати так: ідея відповідає на питання «про що цей твір», «що хотів донести до публіки автор», форма вираження твору — «як автор це зробив».

Авторське право абсолютно справедливо поширює правову охорону не на загальний задум, не на концепцію як певну основу твору, а на ті результати, які одержав автор, йдучи шляхом від ідеї до остаточного відображення її у творі. Тому коли ми говоримо про плагіат, ним завжди є використання не самої по собі ідеї, а її конкретного втілення у формі вираження конкретного твору.

Однак форма вираження твору та її елементи — це категорії, які часто не в повній мірі зрозумілі не тільки для звичайного користувача. В одній з наукових праць, присвячених проблемам плагіату, зазначається, що законодавча розмитість поняття «форми твору» не дає можливості встановити критерії, за якими можна було б вважати таку

форму новою, а отже, уникнути таким чином численних випадків плагіату [4, с. 443]. Це твердження показує, що форма вираження твору на сьогодні не має чіткого доктринального пояснення, що призводить до помилкового сприйняття її сутності.

Кожен вид об'єктів авторського права має відповідну форму його вираження: для літературних творів нею є текст, для аудіовізуальних творів — рухоме зображення на певному носії, для творів образотворчого мистецтва — зображення, для скульптури й архітектури — об'ємно-просторова форма. Кожній з цих форм властиві її особливі засоби: слова, символи, музичні ноти й акорди, штрихи й мазки, танцювальні па, за допомогою яких створюється твір. Будучи втіленим у певній формі, твір починає існувати незалежно від його автора і стає доступним для сприйняття іншими особами; в цьому і полягає значення форми вираження твору для набуття об'єктом авторсько-правової охорони.

Створення нового твору не означає появу нової форми: стаття знову викладається у вигляді тексту, картина створюється у вигляді малюнку. Однак в кожному новому об'єкті є індивідуальні елементи, які відрізняють його від попередніх творів аналогічного виду. Не всі ці елементи характеризуються значимістю для правової охорони авторським правом: тема літературного твору, сюжет та шаблонні персонажі не охороняються, так само як кольори і шаблони в образотворчому мистецтві, ритм, тональність і гармонія в музиці [15, с. 5]. Один і той же сюжет (система подій у літературному творі) може повторюватися сотні разів у творах різних авторів, проте коли йдеться про використання охоронюваних елементів (зокрема, епізодів, діалогів, оригінальних персонажів), їх неправомірне запозичення вже кваліфікується як порушення.

Наукові твори здебільшого мають літературну письмову чи усну форму, і, як вірно зауважує О. Кашинцева, твір

науки створюється в результаті проведення наукових досліджень або теоретичних узагальнень [16, с. 22]. Наукову творчість можна охарактеризувати як здібності мислення, які дозволяють людям розробляти безліч оригінальних ідей в різних сферах, використовуючи міждисциплінарні та інноваційні підходи в галузі науки, техніки і мистецтва (естетики), щоб вирішити ту чи іншу проблему [17, с. 182].

Якщо виходити з системи елементів форми вираження творів, узагальненої у 1963 році В. Я. Іонасом, для літературних творів такими компонентами є мова, образна система, ідейно-емоційний зміст, художня форма і сюжет [18, с. 69]. І окрім мови, без якої літературний та усний твір не може бути втіленим взагалі, всі інші елементи форми вираження науковим творам не властиві. На відміну від художньої літератури, науковець не вигадує, не фантазує, а досліджує, шукає зв'язки між об'єктами, методи і способи, закономірності, обґрунтування, пояснення. Наукова творчість цілком справедливо вважається соціальним феноменом, адже вона спрямована на пізнання, на розвиток існуючих знань чи утворення нових. І цілком зрозуміло, що події, діалоги, композиція, художні образи та інші елементи, притаманні художній літературі, у письмовій та усній формах вираження наукових творів відсутні.

В сучасних дослідженнях відмічається, що наукова творчість здійснюється шляхом висунення догадок. Логічне і послідовне обґрунтування їх — це сфера припущень; фактологічне обґрунтування припущень — сфера гіпотези, яка є зв'язуючою ланкою з теорією. Розвиток творчої думки схематично можна зобразити так: догадка — припущення — гіпотеза — критика — теорія або інший порівняно закінчений процес розвитку думки [19, с. 304–305]. Всі ланки наведеного ланцюга відображають шлях, яким йде автор у своєму дослідженні, та можуть виражатися у творі у вигляді окреслення нової про-

блеми, результатів проведення експерименту, аргументів, доводів та заперечень, рекомендацій, висновків. Всі здобутки такого роду є результатом інтелектуальної творчої діяльності ученого, і саме на них як на елементи форми вираження наукового твору поширюється авторсько-правова охорона. В узагальненому вигляді зазначені елементи можна об'єднати одним родовим поняттям — результати дослідження.

Під результатами дослідження в межах твору слід розуміти гіпотези, міркування, аргументи, обґрунтування, пропозиції (як теоретичного характеру, так і у вигляді змін і доповнень до норм законодавства), рекомендації, висновки, інші досягнення, здобуті автором в процесі проведення дослідження та/або як наслідок його здійснення. Безперечно, до результатів дослідження відносяться наукове відкриття, нова теорія, інша форма нового наукового знання, проте слід зауважити, що авторсько-правова охорона поширюється на всі твори, які є результатом інтелектуальної творчої діяльності, а не лише на ті, в яких наявні абсолютно нові наукові результати.

Ознака новизни в авторському праві — додатковий критерій, який характеризує творчий процес: відомий продукт, створений особистістю самостійно, нетрадиційним способом чи таким, що виявився несподіваним, невідомим раніше суб'єкту творчості, є відображенням дійсно творчого відношення до справи, в процесі чого відбувається розвиток і збагачення здібностей особистості [20, с. 130–131]. Новизна як аспект творчості має відносний характер, новий результат творчої діяльності не означає щось, що раніше взагалі не існувало і не було відоме суспільству. У науковій творчості дослідник може проявити інший підхід до розгляду відомої проблеми, доповнити розроблену кимось теорію іншими висновками, приєднатися до чиеїсь точки зору з власними аргументами, одержати результати, які не створюють

щось зовсім нове, проте збагачують науку, розвивають її, дають додаткові знання про те, що вже існує.

Кожен зі здобутків такого роду — це вже не ідея, а її конкретне втілення в конкретному творі. Тому складно погодитися з думкою, що оскільки ідея не є об'єктом авторського права, то, відповідно, закон про авторське право не захищає наукові твори [21, с. 83]. При недобросовісному запозиченні з наукового твору використовується не ідея як така, а фрагмент тексту чи усної доповіді, в якому автор виразив цю ідею у своїх доводах, запереченнях, підсумках, інших результатах дослідження, викладених у творі, незалежно від того, чи є вони абсолютно новими.

При плагіаті наукового твору відбувається неправомірне використання результатів дослідження, які завжди виражені за допомогою мови твору, яка відноситься до охоронюваних елементів форми вираження. У широкому розумінні нею є мова державна, мова національних меншин, іноземна мова, у вузькому розумінні — особливості мовлення автора, його мовний склад, сукупність мовних засобів, використаних у творі. Мову в широкому розумінні запозичити неможливо, проте її правове значення проявляється у можливості розмежування оригіналу твору та його перекладу. Особливість мовного складу автора (мова у вузькому розумінні) у багатьох випадках сприяє ідентифікації запозичень та дозволяє виявити плагіат.

Серед елементів форми вираження наукових творів також необхідно розрізняти юридично байдужі, на які не поширюється охорона авторським правом: тема твору; загальні і спеціальні методи наукового дослідження (пізнання), які існували до проведення дослідження; матеріали дослідження (джерела літератури, норми законодавства, судова практика, речовини, процеси, процедури тощо), які існували чи були відомі до його проведення. Ці елементи можуть вільно використовуватися будь-якими особами, а їх змістовний

збіг (однакова тема, опис сутності методології дослідження, посилання на такі ж цитати з інших творів) не кваліфікується як плагіат. Як вірно зауважує Г. О. Ульянова, зовсім інший аспект — це опис автором порядку застосування того чи іншого методу, специфіки застосування методу в залежності від мети і предмета дослідження, опис очікуваних результатів [1, с. 72], адже в цьому разі вже може йтися про індивідуальний творчий внесок. Коли автор створює власний метод наукового дослідження чи його матеріали (наприклад, проведення опитування, на основі якого робиться аналіз проблеми), їх також слід розглядати як елементи, що мають авторсько-правову охорону і потребують відповідного посилання на автора при використанні їх опису іншими особами.

В науковій творчості можливі випадки, коли різні автори, незалежно один від одного, можуть самостійно прийти до подібних чи однакових висновків, пропозицій, інших результатів дослідження. Такого роду збіги пропонується вважати випадковим (мимовільним) плагіатом [22, с. 130; 23, с. 89], з приводу чого можна висловити критичні зауваження.

Схожість у результатах творчої діяльності властива не лише науці, а й літературі і мистецтву, однак авторське право ґрунтується не на концепції абсолютної новизни, а на засадах творчої діяльності. Подібні чи тотожні за змістом (а іноді і за текстуальним виразом) висновки, рішення, інші результати дослідження можуть цілком логічно слідувати з аналізу одного і того ж явища, з доктринальних тлумачень в межах однієї наукової школи чи течії. Визначальним тут буде наявність творчого шляху, яким ішов автор, його власний пошук зв'язків, закономірностей, проблем та відповідей на існуючі питання. Змістовний збіг у міркуваннях, аргументах, гіпотезах тощо, коли вони відображають творчу індивідуальність автора, не може вважатися

плагіатом, адже особа оприлюднює під своїм іменем результат своєї наукової творчої діяльності. Плагіат слід шукати не там, де наявна схожість, а там, де творчість замінюється банальним копіюванням чужих здобутків та імітацією власного внеску у розвиток науки, літератури, мистецтва.

Висновки

Плагіатом є використання не ідеї як такої, а того способу, як вона втілена у конкретному творі, у формі його вираження. Наукові твори мають здебільшого письмову чи усну форму, однак існуюча у доктрині система елементів форми вираження не в повній мірі кореспондує науковим творам: у них відсутні художні образи, епізоди, оригінальні персонажі, діалоги, які охороняються в художній літературі. Це зумовило потребу у розробці окремої

теорії елементів форми вираження наукових творів.

Юридично байдужими елементами, які не охороняються і можуть вільно використовуватися іншими особами, є: 1) тема твору; 2) методи наукового дослідження (пізнання), що існували до проведення дослідження; 3) матеріали, які існували чи були відомі до проведення дослідження.

Юридично значимі елементи форми вираження наукового твору, на які поширюється авторсько-правова охорона, це: 1) мова твору; 2) результати дослідження у вигляді гіпотез, аргументів, доводів, міркувань, висновків, пропозицій, рекомендацій, інших здобутків, одержаних автором в ході проведення дослідження та/або як наслідок його здійснення. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Улянова Г. О. *Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату (проблеми теорії): монографія* / Г. О. Улянова. — Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2015. — 346 с.
Ulyanova G. O. Tsyvilno-pravovuj zahyst prav intelektualnoi vlasnosti vid plagiatu (problemy teorii): monografiya. — Odesa, 2015. — 346 s.
2. Вахонєва Т. М. *Плагіат як різновид порушення авторських прав за законодавством України* / Т. М. Вахонєва // *Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції і охорони права власності: другі юридичні читання: [збірник наукових праць] / за ред. В. В. Галунька.* — Тернопіль-Київ-Херсон: Херсонська міська друкарня, 2011. — С. 9-10.
Vahoneva T. M. Plagiat yak riznovyd porushennya avtorskyh prav za zakonodavstvom Ukrainy. — Ternopil-Kyiv-Kherson, 2011. — S. 9-10.
3. Брус І. І. *Українська наука потребує «революції» у боротьбі з плагіатом* / І. І. Брус // *Науковий вісник Херсонського державного університету.* — 2014. — Вип. 2. Т. 1. — С. 164-167.
Brus I. I. Ukrainska nauka potrebuє "revolutsii" u borotbi z plagiatom / I. I. Brus // *Naukovyj visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu.* — 2014. — Vyp. 2. T. 1. — S. 164-167.
4. Симонян Ю. Ю. *Плагіат як вид порушення авторських прав* / Ю. Ю. Симонян // *Митна справа.* — 2012. — № 6 (84). Ч. 2, книга 2. — С. 440-445.
Symonyan Y. Y. Plagiat yak vyd porushennya avtorskyh prav / *Mytna sprava.* — 2012. — No. 6 (84). Ch. 2, knyga 2. — S. 440-445.
5. <http://www.plagiarism.org/plagiarism-101/what-is-plagiarism>
6. Шишка Р. Б. *Плагіат та його прояви і небезпеки* / Р. Б. Шишка // *Часопис Київського університету права.* — 2014. — № 4. — С. 170-176.
Shyshka R. B. Plagiat ta yogo proyavy ta nebezpeky / *Chasopys Kyivskogo universytetu prava.* — 2014. — No. 4. — S. 170-176.

7. Ключко С. М. Кримінальна відповідальність за порушення авторських прав шляхом плагіату / С. М. Ключко, А. М. Куліш // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції, м. Суми, 21—22 травня 2015 року / редколегія: А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. — Суми: Сумський державний університет, 2015. — С. 255-258.
- Klochko S. M., Kulish A. M. Kryminalna vidpovidalnist za porushennya avtorskyh prav shlyahom plagiatu. — Sumy, 2015. — S. 255-258.
8. Кузнецова Н. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав / Н. Кузнецова // Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. / За ред. І. Безклубого. — К., 2010. — Чис. V. — С. 198-207.
- Kuznetsova N. Tsyvilno-pravova vidpovidalnist i zahyst tsyvilnyh prav / Pro ukrainske pravo. Chasopys kafedry teorii ta istorii derzhavy i prava Kyivskogo natsionalnogo universytetu im. Tarasa Shevchenka. — Kyiv, 2010. — No. V. — S. 198-207.
9. Зайцева-Калаур І. До питання про порушення авторських прав організацій ЗМІ та суб'єктів їх діяльності / І. Зайцева-Калаур // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. — 2012. — № 5. — С. 112-116.
- Zaytseva-Kalaur I. Do pytannya pro porushennya avtorskyh prav organizatsiy ZMI ta subyektiv ih diyalnosti / Naukovi zapysky instytutu zakonodavstva Verhovnoi Rady Ukrainy. — 2012. — No. 5. — S. 112-116.
10. Green S. Plagiarism, Norms, and the Limits of Theft Law: Some Observations on the Use of Criminal Sanctions in Enforcing Intellectual Property Rights / Stuart P. Green // Hastings Law Journal. — 2002. — Vol. 54. — P. 167-242.
11. McJohn S. Copyright: Examples and Explanations / Stephen M. McJohn. — New York: Aspen Publishers, 2006. — 356 p.
12. Липцик Д. Авторское право и смежные права / Делия Липцик; Пер. с фр. — М.: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.
- Liptsik D. Avtorskoe pravo i smezhnye prava, Moskva, 2002, 788 s.
13. Інтелектуальна власність: словник-довідник / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — У 2-х т.: Том 1. Авторське право і суміжні права / За ред. О. Д. Святоцького., В. С. Дроб'язка. — К.: Ін Юре, 2000. — 356 с.
14. Словник української мови. В 11 т. Т. 4. // І. К. Білодід, А. А. Бурячок та інші. — К.: Наукова думка, 1973. — 840 с.
- Slovnuk ukrainskoi movy. V 11 t. T. 4. — Kyiv, 1973. — 840 s.
15. Goldstein P. International Copyright: Principles, Law, and Practise / Paul Goldstein, P. Bernt Hugenholtz. — Third Edition. — New York: Oxford University Press, 2013. — 616 p.
16. Кашинцева О. Авторське право на науковий твір у сфері медицини: етичні та творчі аспекти виникнення / О. Кашинцева // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2013. — № 6. — С. 19-26.
- Kashyntseva O. Avtorske pravo na naukovyy tvir u sferi medytsyny: etychni ta tvorchii aspekty vynyknennya / Teoriya i praktyka intelektualnoi vlasnosti. — 2013. — No. 6. — S. 19-26.
17. Demir S. Perception of Scientific Creativity and Self-Evaluation among Science Teacher Candidates / Sibel Demir // Journal of Education and Practice. — 2015. — Vol. 6, No. 18. — P. 181-183.
18. Ионас В. Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике / В. Я. Ионас. — М.: Юридическая литература, 1963. — 138 с.
- Ionas V. Y. Kriteriy tvorchestva v avtorskom prave i sudebnoy praktike. — Moskva, 1963. — 138 s.

19. Синах А. О. Мистецтво та наука як складові частини творчої діяльності / А. О. Синах // *Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження*. — № 30. — К.: ЦГО НАН України, 2013. — С. 300-308.
- Synah A. O. *Mystetstvo ta nauka yak skladovi chastyny tvorchoi diyalnosti / Totallogy-XXI*. — No. 30. — Kyiv, 2013. — S. 300-308.
20. Кравчук П. Ф. Творчество как предназначение человека / П. Ф. Кравчук // *Известия ЮЗГУ. Серия Экономика. Социология. Менеджмент*. — 2011. — № 1. — С. 126-133.
- Kravchuk P. F. *Tvorchestvo kak prednaznachenie cheloveka / Izvestiya YuZGU. Seriya Ekonomika. Sotsiologiya. Menegment*. — 2011. — No. 1. — S. 126-133.
21. Штенников В. Н. Авторское право и научные произведения / В. Н. Штенников, И. А. Беляева // *Инновации*. — 2007. — № 6. — С. 82-84.
- Shtennikov V. N., Belyaeva I. A. *Avtorskoe pravo i nauchnye proizvedeniya / Innovatsii*. — 2007. — No. 6. — S. 82-84.
22. Петренко В. С. Поняття та види плагиату / В. С. Петренко // *Часопис цивілістики*. — 2012. — Вип. 14. — С. 128-131.
- Petrenko V. S. *Ponyattya ta vydy plagiatu / Chasopys tsyvilistyky*. — 2012. — Vypusk 14. — S. 128-131.
23. Зуб В. М. Плагиат: його різновиди та заходи протидії / В. М. Зуб, М. М. Дем'яненко // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. — 2014. — № 4. — С. 86-90.
- Zub V. M., Demyanenko M. M. *Plagiat: yogo riznovydy ta zahody protydii / Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*. — 2014. — No. 4. — S. 86-90.

Надійшла до редакції 12.07.2016 р.

А. Штефан. Научный плагиат: соотношение использования идеи и формы выражения произведения. В статье дается характеристика признаков плагиата, определяется, какие произведения с точки зрения авторско-правовой охраны могут быть объектом плагиата, исследуются отличия в использовании идеи и элементов формы выражения произведения, предлагается авторская теория определения состава юридически незначимых и охраняемых элементов формы выражения произведения научного характера.

Ключевые слова: произведение в сфере науки, научное произведение, плагиат, идея, форма выражения произведения

A. Shtefan. Scientific Plagiarism: the Correlation in Using of Idea and Form of Expression of the Work. The plagiarism is promulgation (publication), in full or in part, of the work under the mane of a person who is not the author of this work. Criteria which create the legal structure of the plagiarism in their interrelation are:

- 1) the unlawful use of a copyrighted works or works that have fallen into the public domain after the copyright has expired. The unconscionable loans of works that have never been protected may consider as s violation of moral and ethical standards but not as a violation of copyrights in the absence of legal protection;
- 2) the denotation the name of another person than that one who created the work. The quotation with the correct reference to the author and the source of borrowing, even if the extent of this quotation makes up the majority of the work, does not relate to the plagiarism;

- 3) the promulgation of the work which reproduces another author's work in full or in part. Creation of an object, which reproduces another author's work in full or in part, is not the plagiarism. The violation of copyright occurs when a person carries out actions aimed at the public disclosure of this object.

Plagiarism is using of work and not of idea. When idea is using, works based on it can have some extent similarity but there will be differences in the elements of expressions. Any work has at least one idea that the author wants to convey to the public but the idea never holds a work or its individual elements. The difference between the idea and the form of expression of the work can be illustrated as follows: the idea is answering the question "what is this work about", "what the author wanted to convey to the public" and the form of expression of the work — "how the author did it". If we deal with the plagiarism, it is always the using of not an idea itself but of its concrete expression in the form of expression of a particular work.

Scientific works mostly have literary or oral form. But existing theory of elements of the form of expression does not approach to scientific works as far as there are no story plot, episodes, dialogues, characters in scientific works. This led to the need to develop the separate theory of elements of the fore of expression of scientific works.

Legally indifferent elements that are not protected and can be freely used by others are:

- 1) the theme of the work;
- 2) methods of scientific research (knowledge) that existed before the investigation started;
- 3) materials that existed or were known before the investigation started.

Legally significant elements covered by copyright protection are:

- 1) the language. In a broad sense it is the state language, minority language, foreign language, in the narrow sense it is the special aspects of author's language, of its structure, a set of linguistic resources used in the work;
- 2) results of research in the form of hypotheses, arguments, reasoning, opinions, proposals, recommendations, conclusions and other achievements obtained by the author during the research and/or as a result of its implementation.

The plagiarism of scientific work is the using of research results that have always expressed through the language of the work. The language in the broadest sense cannot be borrowed but its legal value is manifested in the possibility of the separation of the original work and its translation. The peculiarity of the author's language (the language in the narrow sense) facilitates the identification of borrowing and can detect plagiarism in many cases.

Key-words: work of science, scientific work, plagiarism, idea, form of expression of work